

'דבריהם הם זיכרונם'
תורת חכמי ישראל ביום פטירתם
נתנאל אוירבך

י"ח טבת

הרב צבי אלימלך שפירא

מוסד חינוכי קהילתי

בתאריך י"ח בטבת חל יום פטירתו של הרב צבי אלימלך שפירא, שנפטר בתאריך זה בשנת תרי"א (1841). הרב היה תלמידם של 'החווה מלובלין' והרב מנחם מנדל מרימינוב, והקים את חסידות דינוב. הוא חיבר ספרים רבים העוסקים בחלק הנגלה של התורה ובחלק הנסתר והחסידי שבה. בספריו משולבים רעיונות חסידיים שונים, להם הוא מוצא רמזים במקרא ובדברי חז"ל. בין המפורסמים בספריו הם 'בני יששכר' העוסק בחסידות וקבלה לפי לוח השנה על חגים ומועדים, 'דרך פקודיך' על מצוות התורה, 'אגרא דכלה' על פרשיות השבוע ועוד ספרים רבים.

אחד מספריו נקרא 'תקנות תמכין דאורייתא', בו פורסמו תקנותיו לקהילת מונקאטש, עת בה כיהן כרב העיר. אחת התקנות המעניינות עוסקת בעניין חינוך הילדים.

לדבריו, חובה על ההורים לשלוח את ילדיהם לבית-הספר המקומי הקהילתי, ואסור להם להוציאו מבית-הספר הקהילתי ולתת לו חינוך פרטי.

כדי להבין את דבריו עלינו לשוב לאחת התקנות החשובות בעם ישראל, אותה תיקן יהושע בן גמלא: זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל. שבתחילה, מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה... עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע.

באותה התקופה שלטו הצדוקים על המוסדות הציבוריים וניהלו את חינוך הילדים בדרכם. כדי לחזק את החינוך הפרושי-התורני, היה צורך בהוצאת הילדים מהבית לטובת מוסדות לימוד ציבוריים בהם יתחנכו הילדים בדרך זו. כאן נכנס לתמונה יהושע בן גמלא שהיה עשיר גדול, וזכה להקים מוסדות חינוך ציבוריים.

בהמשך התקנה מופיעים דברי רבא: "מתקנת יהושע בן גמלא ואילך, לא ממטינן ינוקא ממתא למתא", כלומר לא שולחים ילד מעיר אחת ללמוד בעיר אחרת.

ההסבר הרווח לכך הוא, שמדובר על מתן זכות להורים לדרוש מנבחר הציבור להקים בית-ספר בעירם ולא לשלוח את הילדים למוסדות לימודים מחוץ לעיר, מחשש לסכנת הדרכים וטלטולי הדרך במעבר בין עיר לעיר.

הקושי בדרך פרשנית זו היא כפולה - ראשית, מדוע רבא קישר דין זה לתקנת יהושע בן גמלא, הלא גם לפני תקנתו הייתה סכנה במעבר הילדים בין עיר לעיר?

שנית, בימינו שאין סכנות גדולות בדרכים ודרכי ההגעה לבית-ספר מחוץ לעיר מסודרים, האם בטל דינו של רבא וניתן לשלוח ילד למוסד חינוכי מחוץ לעירו?

התשובה לשתי השאלות נעוצה בהסברו של הרב יצחק אריאלי בספרו 'עיניים למשפט'. לדבריו, דינו של רבא מתכתב היטב עם תקנתו של יהושע בן גמלא, כשהמכנה המשותף בניהם הוא מניעת דלדולו של בית-הספר המקומי.

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

ב"ה

לפני התקנה, כל אדם היה רשאי לשלוח את בנו ללמוד בכל מקום בו חפץ, האב יכול היה להוציא את בנו מבית-הספר המקומי לבית-ספר בעיר אחרת שהצטיין ברמה לימודית גבוהה המתאימה לבנו. עזיבת הילדים את בית-הספר המקומי היוותה פגיעה הן ברמה הלימודית של בית-הספר המקומי והן בהטלת הוצאות כלכליות גדולות על ההורים שבחרו להשאיר את ילדיהם בבית-הספר המקומי. כעת, לאחר התקנה שיש חובה לפתוח בכל עיר בית-ספר יכולים ההורים לכפות על חבריהם לא לשלוח את ילדיהם ללמוד מחוץ לעיר. לפי ביאור זה, האחריות לקיומו ושגשוגו של בית-הספר המקומי אינה מוטלת רק על הציבור ופרנסיו אלא על כלל ההורים בעיר, שכן כל הורה חייב לשלוח את ילדיו ללמוד בבית-הספר המקומי, כך הוא יתפתח וישתכלל ברמה הלימודית. גישה זו מתוארת גם בדברי הרב צבי אלימלך שפירא בתקנותיו לקהילתו, שלאחר תקנת יהושע בן גמלא אסור להורים לממן מלמד פרטי עבור בנם אלא הם חייבים לשלוח אותו למוסדות החינוך של הקהילה.

יש לציין שדרך זו הדוגלת בביסוס בית-הספר המקומי גם על חשבון התקדמותו הלימודית של הילד בהוצאתו לבית-ספר מחוץ לעיר, לא התקבלה על פוסקים שונים בימינו, כמו הרב חיים דוד הלוי והרב משה פיינשטיין. לדבריהם, ההורים חייבים לדאוג לחינוך הטוב ביותר של ילדיהם ואינם צריכים להתחשב בפגיעה בבית-הספר המקומי.

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו - קרוב לפשוטו יש לרמז ג"כ בדברי תורה, אם מוכר לחברו דברי תורה היינו שלומד עמו, הוא באזהרה שלא יונה אותו היינו כשאינו מסבירו כל העניין הנרצה אשר חלק לו השם יתברך וישנו בכוח התלמיד לקבל.

וכן האזהרה על הקונה היינו התלמיד שלא יונה את הרב, שיאמר שמבין ואינו מבין.

(אגרא דכלה, פרשת בהר)